

45. savjetovanje Hrvatskog arhivističkog društva

Arhivska služba u informacijskom okruženju

Umag, 19-21. listopada 2011.

Dobrodošli u svijet digitalnih arhiva! Savjetovanje „Arhivska služba u informacijskom okruženju“ je kao rijetko koje do sada uspjelo učiniti iskorak. Kročili smo u 21. stoljeće i to ne samo u kvantitativnom pogledu. Promjena paradigme vidljiva na ovom savjetovanju je više nego znakovita. Ako smo desetljećima u arhivskim zakonima, pravilnicima, stručnim i znanstvenim člancima i elaboratima naglašavali kao nezaobilaznu potrebu da se arhivsko gradivo prikuplja, sređuje, obrađuje i daje na korištenje istraživačima i „...svima koji pokucaju na vrata ustanove tražeći informaciju iz gradiva fondova i zbirki...“ (Državni arhiv u Pazinu: „50 godina Državnog arhiva u Pazinu 1958-2008“, monografija. Pazin, 2008, str. 33), onda se možemo pitati da li je godinama to bilo samo deklarativno pozivanje na zadaću arhiva ili, u gorem slučaju, samo popis lijepih želja. Svakako, informacijske tehnologije i internet su moćno oruđe u rukama svake struke. Nisu li posebno moćni alat u rukama arhivske službe? Sam naziv savjetovanja briše pojam „arhivistička struka“ i postavlja pojam „arhivska služba“ onako kako mi, barem iz sadašnje perspektive, vidimo taj pojam i smjernice njegovog razvoja u godinama koje dolaze. Pojam „informacijsko okruženje“ je dovoljno širok da pokrije sve što se zbivalo na savjetovanju. Ali, on ukazuje i na donekadno naslućivane, ali neostvarene mogućnosti. Mogućnosti da možemo kročiti kao služba u širu javnost - nešto u čemu muzeji i knjižnice već imaju golemo iskustvo. I nije bez razloga što su sudionici, čak i kada su iz odjela za obradu i zaštitu arhivskoga gradiva iz pojedinih državnih arhiva, svoja predavanja organizirali oko korisničkog aspekta arhivske djelatnosti. I nije bitno što se brojevi katastarskih čestica još ne mogu čitati u digitaliziranom obliku na ARHiNET-u (barem kada je riječ o arhivskom fondu HR-HDA-1421 Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju). Rekao sam „barem“ jer više ne mogu sa sigurnošću tvrditi da se brojevi tih istih čestica ne mogu čitati na nekom mađarskom web-siteu. Štoviše, zašto bi to bio web-site u Mađarskoj? On može biti međunarodni, server se može nalaziti u Teksasu. S arhivima nije tako jednostavno kao s muzejima i knjižnicama budući da pokrivaju ponešto drugačiji dio svjetske kulturne baštine. No, nije li to samo pitanje stoljetnog odgoja stanovništva u sustavu javnog obveznog obrazovanja nastalom u 19. stoljeću? S pomalo cinizma bi se moglo reći da se arhivska baština preklapa s knjižničnom i muzejskom i ima puno više presjeka nego što bismo mi to htjeli vidjeti i priznati. Sada se otvara i potpitanje: kako odgovoriti na sve „nesuvislija“ pitanja korisnika u čitaonicama državnih arhiva? Recimo, korisnik uopće ne poštuje ustaljeni red i poredak arhiva kao državne (zapamtimo, državne) ustanove i odmah postavlja pitanje koliko bi koštalo skeniranje određene dokumentacije za njegove potrebe, koje su naprosto njegove potrebe. Pred arhivima je teška zadaća: treba pronaći neki novi put komuniciranja s vanjskim svijetom, put koji nije ni muzejski ni knjižnični. Ako smo u proteklim desetljećima deklarativno izjavljivali kako je javno arhivsko gradivo dostupno cijeloj javnosti, onda ćemo od sada morati više obraćati pažnju na taj segment djelatnosti. Pritom će svi segmenti arhivističke struke prolaziti transformaciju. Svakako, stvaranje digitalnog arhiva izvan granica arhivskih zgrada i životnost zapisa od nastanka do neodređene budućnosti strateški je odgovor na izazove 21. stoljeća. No, važnost ovoga savjetovanje je u čitavom nizu prikaza konkretnog rješavanja problema nastalih ne samo strelovitim razvojem

informacijskih tehnologija, nego i dubokim gospodarskim, kulturološkim, sociološkim i inim promjenama kojima smo zahvaćeni u današnjem svijetu. Važnost jest i u naznačenim problemima i prijedlozima za rješavanje istih. Stoga, predimo na posao!

U ugodnom ambijentu hotela „Sol Garden“ smještenog par kilometara sjeverno od središta Umaga, počela je 19. listopada u 10 sati, nakon pozdravnih govora izaslanika Ministarstva kulture i drugih ustanova, prva plenarna sjednica naslovljena „Arhivi i globalna informacijska infrastruktura“. Ravnatelj Državnog arhiva u Pazinu Elvis Orbanić naglasio je ono što njegova ustanova može ponuditi kao informacije korisnicima. Pritom je ovaj arhiv obavio u prošlim godinama, a i dalje obavlja važnu zadaću kao preduvjet pružanja raznolike palete arhivskih usluga vrlo različitim korisnicima. Od nekadašnjeg decentraliziranog vođenja evidencija arhiv je od 2005. nadalje stvorio organizirani sustav evidentiranja i dokumentiranja stručnih poslova vezanih uz arhivsko gradivo. S njima je povezao dokumentiranu povijest stručnih poslova sređivanja i obrade arhivskoga gradiva. Uz tako dobivenu perspektivu Državni arhiv u Pazinu (DAPA) je započeo s izradom web-sitea 2004. godine. U listopadu te godine imali su samo jednu stranicu na web-siteu. Preko osnivanja Odsjeka za informatičku podršku DAPA stiglo se do stranice na *Facebooku* 1. ožujka 2011. i do službenog kanala na *You Tubeu* 31. ožujka iste godine. Danas DAPA koristi *Content Management System*, kao i Hrvatski državni arhiv (HDA). Svakako dovoljno da se posjeti web-site ovoga arhiva (www.dapa.hr).

ARHiNET je hvalevrijedan izvor informacija s gledišta korisnika. Možemo uzeti arhivsko obavijesno pomagalo u PDF formatu i pronaći traženi podatak i/ili dokumentaciju. No, da li možemo kao korisnik pronaći baš svaki podatak, informaciju ili dokumentaciju, odnosno spis ako, recimo, nisu sačuvana kazala za 1908. godinu u nekom fondu? Prije smo mogli reći kako arhivsko gradivo nije sačuvano u cijelosti. Da li ćemo si moći priuštiti takav luksuz i u budućnosti? Zahtjevi za transparentnošću javne uprave spojeni s digitalizacijom cjelokupne dokumentacije značit će suštinsku promjenu u načinu komunikacije arhiva s javnošću. Digitalizirano gradivo tijela javne uprave morat će biti integralno kako na izvoru tako i na ušću. Drugim riječima, javnost će *records continuum* tumačiti kao imperativ sačuvanosti sve one dokumentacije koja je predviđena za trajno čuvanje. Prošla su vremena kad je kamion bez cerade 1982. pred zgradom DAPA (DAPA, n. dj., str. 16) bio natovaren prašnjavim svežnjevima i čekao da ih arhivski radnici odnesu u spremišta. Jedan od najznačajnijih primjera digitalizacije arhivskoga gradiva i istovremenog stvaranja globalne informacijske strukture u kojoj arhivi imaju svoje mjesto prikazala je Vlatka Lemić iz HDA u svom predavanju „Hrvatski državni arhiv i ICARUS - Suradnja u okviru europskih arhivskih i kulturnih mreža“. Projekt ICARUS predstavljen je već 2009. na III. kongresu hrvatskih arhivista u Osijeku. Lemić je podsjetila nazočne da je pripadajući web-site *monasterium.net* osnovan u pokrajini Donja Austrija s ciljem da objavljuje srednjovjekovne isprave u digitaliziranom obliku sa svim bitnim metapodacima. Gdje smo danas? Od *monasterium.net* prišlo se 2008. u Beču organiziranju ICARUS-a. Sada je to već udruga koja broji 120 članova iz 19 europskih zemalja. Svojom brojnošću postao je najveća arhivistička udruga u Europi s obzirom da su 85% njegovih članova arhivi. Posljednjih mjeseci u članstvo se prijavljuju i kanadski arhivi. Dinamična mreža događanja organizirana je oko ICARUS-a: radionice, seminari, predavanja, kao i sve veća razmjena informacija. Institucionalizacija se pokazala neophodnom: dva puta godišnje održavaju se skupštine na kojima svi članovi predstavljaju svoj rad. Izvori financiranja

idu iz Republike Austrije i iz Europske unije. Monasterium.net je i dalje najvažniji projekt. Sada on ima već preko 200.000 isprava, a bazu održava i dalje Sveučilište u Kölnu. Druga po važnosti je baza podataka matičnih knjiga Matricula. U njoj su se povezale Austrija, Češka, Slovačka i Njemačka. Nesumnjivo najveća novost je projekt ENArC koji je započeo s radom 2010. Riječ je o najvećem kulturnom projektu u Europi. Naziv projekta se može prevesti kao Europska mreža arhivske suradnje (*European Network on Archival Cooperation*). HDA je tehnički direktor projekta. Ciljevi su označeni kao:

1. Mobilnost ljudi
2. Mobilnost objekata
3. Multikulturalni dijalog.

Naravno, važnost mobilnosti ljudi se očituje u potrebi da arhivisti idu na usavršavanja u druge arhive. Pritom je Lemić pozvala nazočne da pogledaju web-site <http://icar-us.eu> gdje je uočljiva ponuda stipendija za arhiviste i znanstvene radnike kojima se omogućuje boravak i rad u ustanovama u drugim zemljama. Navela je i bazu podataka icarus.net koja se gradi od 2010. godine. Pod mobilnošću objekata podrazumijeva se digitalizacija i razmjena informacija o arhivskom gradivu. Kao ključna u ovoj godini (2012) bila je konferencija ICARUS-a održana u ožujku u Zagrebu. Završavajući svoje predavanje Lemić je naglasila da su i državni arhivi u Zagrebu, Šibeniku i Pazinu uključeni u ovaj projekt.

Dražen Božić i Božo Zeba iz Središnjeg državnog ureda za e-Hrvatsku nastavili su predavanjem na temu „e-Arhiv umrežene uprave u oblaku - labirint straha ili izazov digitalnog doba?“ Sama imenica „strah“ nas navodi na pitanje: da li je digitalizacija problem ili izazov? Ne smijemo zaboraviti da je cilj stvaranje e-arhive, dakle pismohrane umrežene uprave u oblaku. Prevedeno na korisnički jezik to znači da građani kao korisnici usluga javne uprave više ne bi trebali obilaziti šaltere. Sve bi mogli riješiti na jednom mjestu. Slikovito su opisali što to znači arhiviranje u oblacima, tema o kojoj je prije njih govorio Hrvoje Stančić iz Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Kada otvorimo korisnički račun 'gmail', mi time zapravo počinjemo arhiviranje u oblacima. Predavači su nam objasnili što je to e-ured. E-ured, naime, nije aplikacija nego koncept na kojem tek trebamo izgraditi aplikacije u e-upravi. Počnimo o problemima: imamo oko 800 milijuna *terabyte* digitalnih sadržaja ili 114 *gigabyte* sadržaja po stanovniku. Suočavamo se s istim problemom kao i arhivisti djelatni na sređivanju i obradi arhivskoga gradiva nastalog nakon 1945. godine. Samo 25% podataka je originalno. Mnogi podaci se dupliraju, pa se arhiviranjem preopširnost smanjuje čak 20 puta. Nije li to samo drugi oblik redundancije od onog u kojem arhivisti izlučuju duplikate i triplikate spisa iz fondova nastalih u 1950-im godinama i kasnije? Govornici su iznijeli i da ovaj posao zahtijeva trošak od 1,4 milijuna € Ali to nije sve. U Republici Hrvatskoj zasad imamo svega 20-25% arhiviranih sadržaja u digitalnom obliku. Bit će sve više digitalnih sadržaja koji će se također arhivirati u digitalnom obliku. Na financijskoj strani ured se suočava s potrebom da se 112,5 milijuna *terabyte*-a spremi na *terabyte* diskove. Uočili su da se nikad ne smiju oslanjati na samo jednog dobavljača softverskih ili hardverskih funkcija, jer je time cijeli posao skuplji od korištenja usluga više njih. Otkrili su i da registara u RH ima više od 2000, dok bi ih zakonski trebalo biti ne više od 300-400. I tu se, dakle, krije velika redundancija.

Božo Jančić je upoznao nazočne s novim web stranicama HDA. Zapravo je riječ o posve novom sučelju web-sitea www.arhiv.hr. Iznio je činjenicu da HDA jedini u Hrvatskoj ima digitalni repozitorij koji koristi platformu Oracle kao podlogu. Upute za korištenje na ovom web-siteu su također web dokumenti. Zaključio je svoju prezentaciju pozvavši one državne arhive koji još nemaju svoj web-site da se priključe HDA u izradi vlastitog.

Sebastijan Legović iz DAPA se u svom nastupu na temu „Izrada web stranica i promocija arhiva putem internetskih servisa - iskustva DAPA“, nadovezao na predavanje Elvisa Orbančića. Spomenuo je da danas DAPA kao i HDA koristi *Content Management System* i to otvorenog koda (*open source*). Pozvao je okupljene da pregledaju web-site projekta MINERVA www.minervaeurope.org u kojem sudjeluje i njegova ustanova.

Dražen Kušen iz Državnog arhiva u Osijeku (DAO) pozabavio se ARHiNET-om kao mogućim alatom za oblikovanje obavijesnih pomagala. Počeo je od pitanja kako treba izgledati obavijesno pomagalo da bi bilo što razumljivije i što uporabljivije. S gledišta arhivista pitamo se isto tako da li bolje ili lošije identificiramo opisne jedinice. Tu se Kušen referirao na Forum na ARHiNET-u gdje se takva pitanja raspravljaju još od 2009. godine. Došli smo, dakle, do obratne situacije u kojoj je ARHiNET postao dodatna i/ili završna faza u radu na sređivanju i obradi arhivskog fonda ili zbirke. Stoga je uočeno pitanje sklada odnosno nesklada informacija iz inventara i onih na ARHiNET-u. Čest je izraziti nesklad između obavijesnog pomagala, koje je već prilično staro po godini izrade, i unesenih podataka na ARHiNET-u. Kao rješenje ovog sve izraženijeg problema Kušen je pozvao arhivsku zajednicu da uvede stalnu kontrolu tih podataka.

Istoga dana poslijepodne organiziran je izlet na Dvigrad, stari napušteni istarski gradić i posjeta DAPA-u te razgledavanje grada Pazina uz stručno vodstvo. Organizatori nisu propustili večer zaokružiti predstavljanjem izdavačke djelatnosti DAPA u Velikoj dvorani arhiva. Uz sažetke propisa novigradske općine 1481-1794. i objavljene glagolske zapise župe Boljun 1576-1640, našla se i publikacija o predvodniku istarskih narodnih svećenika Boži Milanoviću. Domjenak na kraju večeri je iskorišten za razgovore i druženje arhivista, povjesničara i svih drugih istraživača zainteresiranih za arhivsko gradivo.

Sutradan, 20. listopada nastavljena je I. plenarna sjednica predavanjem gosta iz Kanade Roberta Nahueta, koji se odmah upitao jesu li kanadski i europski arhivistički opisni standardi (norme) zaista toliko udaljeni jedni od drugih. Na kraju krajeva, mi ipak dijelimo isti sustav razina sređivanja i opisa. U Kanadi imaju pravila arhivističkog opisa *Rules for Archival Description* (RAD). Mi u Europi imamo ISAD(G) i ISAAR(CPF). Da bi usporedio ova dva standarda, Nahuet je potražio presjek zajedničkih elemenata u oba. Otkrio je da je ISAAR(CPF) puno razrađeniji od RAD-a. Naravno, ISAAR(CPF) ima podjelu na korporativna tijela, obitelji i osobe. Moglo bi se reći, podjelu na pravne i fizičke osobe. Kanadski RAD pritom nalaže izradu administrativne povijesti korporativnih tijela, nešto poput administrativnog ustroja, vrlo široko shvaćenog u odnosu na strogo omeđeni administrativni ustroj na europski način. Za fizičke osobe predviđena je izrada biografske bilješke. Nahuet je na kraju svog istraživanja načinio mapiranje u tabličnom prikazu. Ustanovio je da su u području odnosa

(Odnosi i veze) elementi ISAAR(CPF) jedinstveni, odnosno takvih elemenata u RAD-u nema. Ono što je kanadska arhivska služba činila i čini s velikim trudom, pohvalio se Nahuet, jest neprekidni rad na službenom portalu kanadskih arhiva prozvanom *Archives Canada*. Možemo na njemu pronaći više od 50.000 opisa arhivskih fondova u čemu sudjeluje više od 1000 ustanova. U potpunosti se poštuje struktura javne uprave u Kanadi: na razini lokalne uprave i samouprave kao i na razini provincija i teritorija te na nacionalnoj razini stalno se izrađuju potpuni zapisi arhivističkih opisa. Ovaj sustav ne dozvoljava sinonime. Ako je negdje upisano *physician* (liječnik, op. a.) onda nije moguće pronaći tu osobu ili opisnu jedinicu unutar koje se ona spominje tako što će se utipkati imenica *doctor*. Nahuet je iznio problem, očito svojstven Kanađanima kao i Europljanima. Zatražio je da se koriste baze podataka i kritizirao tradicionalna obavijesna pomagala kao nesposobna da predstavljaju relevantne informacije iz fondova, gledano iz kuta korisnika. No, kako su baze podataka stalno u izradi i kao takve nepotpune, kako američka nacionalna arhivska uprava NARA koristi *subject headings* Kongresne knjižnice, a Kanađani imaju svoje *subject headings*, kao jedino zasad dostupno rješenje, naveo je potrebu da gledamo široko, imamo široku sliku ukoliko želimo doći do informacija u svojstvu korisnika. U čemu je stvar? *Subject headings* su zapravo skup termina ili fraza (poznatih kao kontrolirani rječnik) koji služe za klasifikaciju neke materije, odnosno područja. I evo nas u ulozi posuđivača iz knjižničarske struke. Uostalom, i u prijevodima ISAD(G) i ISAAR(CPF) još u 1990-im godinama hrvatski su se arhivisti morali služiti iskustvom knjižničara kako bi nazivlje normi pravilno prevodili i koristili. Same te norme nastajale su na razmeđu obje struke. Da pojasnimo što je Nahuet htio reći: kada posjetite web-site www.library.illinois.edu dobit ćete upute kojim načinima možete pristupiti *subject headings* Kongresne knjižnice. Najjednostavniji je način ići direktno na *UIUC Online Library Catalog* i brzom pretragom (*Quick search*) utipkati, recimo, *public health administration* (uprava javnog zdravstva). Odmah ćemo dobiti skup termina među kojima je i *Public Health Administration-Arizona-History*. Već nas sljedeći korak dovodi na cilj: nađeni su podaci o knjizi koja se odnosi na povijest uprave javnog zdravstva u Arizoni. Nahuet nas je svojim predavanjem poučio da takvih jednostavnih rješenja u arhivistici zasada još nema. To može biti i od našeg interesa. Nismo li i mi arhivisti korisnici ARHiNET-a kao i raznih drugih baza podataka?

István Kenyeres iz Gradskog arhiva u Budimpešti prikazao je Mađarski arhivski portal kao zajedničko rješenje za digitalizirano arhivsko gradivo i baze podataka. Mađarsko Ministarstvo prosvjete i kulture, sada pod nazivom Ministarstvo ljudskih resursa, zaslužno je za ovaj portal. Podijelilo je projekt u dvije faze. Faza razvoja trajala je od 1. rujna 2008. do 15. lipnja 2009. godine. Od 1. siječnja 2010. neprekidno se rade poboljšanja. Pritom se obavlja nekoliko poslova istovremeno. Osim digitalizacije katastarskih planova pojedinih županija, obrađuju se podaci 40 pojedinih baza podataka, rade se analize tih baza podataka i izrađuju indeksi. Rezultat je već oko 1 milijun raspoloživih dokumenata i oko 240.000 digitalnih objekata. Svi mađarski državni arhivi imaju za to određen posebni softver nazvan e-Archivum. U njemu se mogu dosegnuti kako fondovi tako i podfondovi. Kenyeres nije zaboravio napomenuti da originalni katastarski planovi u boji, čuvani u županijskim arhivima, nisu sačuvani u cijelosti. Kopije tih planova rađene u isto vrijeme i pohranjene u Nacionalnom arhivu također nisu sačuvane u cijelosti. Stoga je prirodna i logična izrada posebne baze podataka s nazivima naselja koja danas obuhvaća već oko 12.500 zapisa. Još je zanimljivi-

vije za nekog izvan Mađarske to što je Druga vojna topografska izmjera, obavljena 1857-1863. godine, dostupna na Google Maps. Ona sadrži, osim današnje Mađarske i Hrvatsku, Slovačku te Rumunjsku bez Erdelja. Slično kao i u Hrvatskoj, pred Mađare su se postavili specifični problemi u poslu digitalizacije dokumentacije Komunističke partije. Mađarski Zakon o zaštiti podataka mogao bi se pritom usporediti s hrvatskim Zakonom o zaštiti osobnih podataka i Zakonom o tajnosti podataka. Rješavajući te probleme arhivisti su stvorili baze podataka za oko 35.000 ljudi i omogućili pristup zaista velikom broju od oko 2,500.000 dokumenata i oko 3,000.000 slika, odnosno fotografija i raznih drugih grafičkih prikaza.

Nizanje impresivnih podataka nastavio je György Rác u predavanju o srednjovjekovnoj Mađarskoj *on-line*. Doduše, mora se uzeti u obzir i dojmpljiva mađarska tradicija bavljenja srednjovjekovnom poviješću i uloga Budimpešte kao jednog od medievističkih centara Europe i svijeta. Stvoren je pravi virtualni arhiv srednjovjekovnih povelja. Sam Rác vodio je ovaj projekt 15 godina. U dobro poznatoj zbirci *Ante Mohachiana* čuva se oko 108.000 isprava. Od ožujka 2011. one su dostupne *on-line*. Rác je podsjetio na stoljetni rast i razvoj zbirke i obavijesnih pomagala vezanih uz nju. Još od 1874. počelo se izdvajati srednjovjekovne dokumente iz različitih fondova i zbirki. Oni su dobivali svoj DL broj (*Diplomatikai Levéltár*), a od 1930-ih godina praćeni su zbirkom mikrofilmova isprava pohranjenih izvan Nacionalnog arhiva u Budimpešti, kao i zbirka fotografija isprava te serijom numeričkih apstrakata. Danas ova serija ima oko 100.000 stranica u PDF formatu koje obuhvaćaju oko 60.000 DL brojeva. Sveprisutni ICARUS utjecao je i na Mađare. Tradicionalno se u Mađarskoj gledalo konzervativno na besplatni *on-line* pristup dokumentima. Zainteresiranima valja opet posjetiti web-site <http://icar-us.eu> kako bi se dobile daljnje informacije o katastarskim planovima. No, svakako je najvažniji web-site koji se tiče predavača iz Mađarske www.archivportal.hu.

Monika Pekova je održala predavanje o digitalizaciji u državnim arhivima u Slovačkoj Republici, naglasivši kako je Ministarstvo unutarnjih poslova nadležno za arhive u toj zemlji. Slovački arhivisti su osvijestili neke činjenice koje su dobre za istraživače. Potrebna je digitalizacija cijelih fondova, a ne samo dijelova. Tehnički i opisni metapodaci određeni su kao obvezni. Pritom se koristi baza podataka AFUNDY. Oko 2800 obavijesnih pomagala prepisanih od strane daktilografa arhivisti su dali na digitalizaciju u Slovačku nacionalnu knjižnicu. Sam Slovački nacionalni arhiv sudjeluje u projektu Monasterium.net.

O suradnji Državnog arhiva u Rijeci (DAR) i Županijskog arhiva Somogy u Kaposváru govorio je Sándor Bösze. Napomenuo je kako se još između 1960. i 1980. tragalgo za izvorima o Mađarskoj u hrvatskim arhivima. Oko 1985. pregledan je arhivski fond Riječki gubernij u DAR-u. Nakon 1990. opet se razbuktao interes u Mađarskoj. I okolnosti su postale povoljnije. Prije 1989. mađarskim je arhivistima bilo dopušteno samo temeljem međunarodnih sporazuma istraživanje gradiva u stranim zemljama. Poslije 1989. zapuhali su novi vjetrovi. Osnovana je i zaklada koja omogućuje istraživanje spisa na mađarskom izvan zemlje. Goran Crnković, ravnatelj DAR-a, je prihvatio ideju da Mađari u Rijeci sređuju gradivo na mađarskom jeziku. Kao fond za sređivanje određen je upravo Riječki gubernij. Međutim, Crnković je promijenio mišljenje i predložio kao prvi fond koji treba sređivati Pomorsku oblast za hrvatsko-ugarско primorje. Pomorska oblast bila je podređena Ministarstvu trgovine. U njoj se na-

laze brojni situacijski planovi koji potječu još iz 1854. godine. Arhivisti županijskog arhiva Somogy županije počeli su 2001. sređivati, popisivati i obrađivati fond. Ponekad su morali obrađivati spis po spis, budući da je fond bio nesređen. Nedavno su završili posao i nastupili na televiziji i u novinama. Bila je to neka vrsta duga prema sponzorima. Inventar, izdan tiskom u svibnju 2011. sadrži 366 stranica. Nastavili su s poslom radeći na fondu Riječki gubernij.

Branka Molnar iz Državnog arhiva u Zagrebu (DAZG) predstavila je Lector i OliVA, web-aplikacije DAZG-a. Za Lector, aplikaciju nastalu 2008. može se reći da opslužuje najposjećeniji područni državni arhiv u Hrvatskoj. Brojeći korisničke zahtjeve tijekom 2011. došli su do broja 3853 s 1. listopada. Godišnje u prosjeku imaju preko 5000 zahtjeva. Pojasnila je uz to da svi zahtjevi iz čitaonice dolaze prvo na stol ravnatelja, osim zahtjeva za fotokopiranje. U čitaonici rade tri djelatnika koji koriste *Content Management System* baziran na PHP-u i MySQL-u. Lector je od koristi upravo u slijedu procedura kako to funkcionira u DAZG-u: zaprimanje → distribucija → odobranje → rješavanje. Uvedena je i zahtjevnica za korištenje gradiva u elektroničkom obliku. Knjiga spremišta se također može elektronički pregledavati. Druga aplikacija OLiVA, zapravo je *on-line* vodič arhiva. Sadržaj vodiča DAZG je importiran u OLiVA-u. Kazalo osoba u OLiVA-i zasad ima oko 3000 osoba, a preko 50% zahtjeva se i dalje odnosi na imovinsko-pravne poslove.

Nataša Bajić-Žarko, ravnateljica Državnog arhiva u Splitu i Hana Mladineo Mika prikazale su informacijski sustav u arhivu. Ogromne promjene demonstrirale su jednostavnim brojkama. Dok je 2004. splitski arhiv imao ukupno 150 učlanjenih korisnika, već 2010. ih je bilo 424. U arhivskoj čitaonici je obavljeno 1417 posjeta tijekom te godine. Važno je naglasiti da se ova čitaonica dijeli na prostoriju za spise i prostoriju za katastarsko gradivo. Zbog velikog interesa se od 2005. digitalizira katastar za Istru i Dalmaciju i do sada je završena jedna petina posla.

Načelnica Knjižnice HDA Alisa Martek je u suradnji sa Snježanom Šute i Mirisom Katić u dva predavanja obuhvatila dostupnost i korištenje digitaliziranoga gradiva u intranet i internet okruženju te knjižnično gradivo dostupno putem interneta. Osim digitaliziranih časopisa *Arhivski vjesnik*, *Fontes*, *Narodna starina*, u tijeku je digitalizacija *Vjesnika Državnog arhiva u Rijeci* kao i onog u Pazinu. Čuveno djelo Danielea Farlattija „*Illyricum Sacrum*“ dostupno je putem intraneta djelatnicima HDA. Novina je u knjižnici i donacija prof. dr. sc. Petra Korunića. On je s interneta pohranio 1377 knjiga o Habsburškoj Monarhiji u 19. stoljeću. Još se oko tih knjiga, naglasila je gđa Martek, mora riješiti pitanje autorskih prava i pitanje korištenja. Kao novu uslugu u 2011. navela je Atoz servis koji povezuje sve dostupne e-izvore. I drugi arhivi su se uključili u digitalizaciju knjižničnoga gradiva. Poimence, Državni arhiv u Osijeku radi na časopisu *Hrvatska pčela*, DAPA je jako aktivan na tom području, a i Državni arhiv u Slavonskom Brodu i Državni arhiv u Zadru snimaju rukopise i novine.

Jedan od najzanimljivijih priloga stigao je iz Hrvatske elektroprivrede. Vlatko Ećimović i Leo Rakovac govorili su o implementaciji informatičke tehnologije u pismohrani tehničke dokumentacije HEP OPS d.o.o. Prijenosnog područja Osijek. Odmah su pojasnili da se ta pismohrana dijeli na tri dijela:

1. tehnička dokumentacija trafostanica,
2. tehnička dokumentacija vodova,

3. ostala tehnička dokumentacija.

Napravili su intranet web portal, kao i aplikaciju za tehničku dokumentaciju. Pismohrana radi slično kao i arhiv, naglasili su. Navedena aplikacija ArTeDo ima dvije razine korištenja:

- razina administriranja, dodijeljena samo djelatnicima pismohrane,
- razina korisnika, koju rabi svih 200 djelatnika HEP OPS-a.

Uveli su stranicu za pretragu pismohrane. Sama pismohrana je i u digitalnom obliku, izrađena tako da se nalazi u PDF formatu i u word i excel datotekama. *Content Management System* je i ovdje u uporabi. U skladu s dodijeljenim ovlastima korisnici mogu raditi *upload*, odnosno pregledavati dokumente. Što je postignuto? Brzo kolajne dokumenata i smanjeni troškovi ispisa. Povećana je i učinkovitost sustava. Cijeli ovaj sustav će se razvijati i dalje u smjeru osuvremenjivanja aplikacije ArTeDo, što će za sobom povlačiti i potrebu daljnje edukacije kadrova. Naveli su i da HEP kao javno poduzeće nema na razini cijelog poduzeća interne pravilnike o tome kako postupati s registraturnim i arhivskim gradivom. Zato se treba nadati i očekivati da ova dobra praksa zaživi i u drugim dijelovima HEP-a.

Predavanje pod nazivom „e-Arhiv Državne geodetske uprave“ bilo je zajedničko djelo D. Šantek, D. Butorac, I. Ivšić, I. Benasić, Lj. Štefulić i V. Sršan. Izvijestili su da je u okviru Sektora za informacijski sustav uveden Odjel za obradu i konverziju podataka. Centri za konverziju podataka (CKP) smješteni su u Glini, Splitu i Vinkovcima. Prvo se išlo s pripremom sustava. Postavilo se pitanje kako definirati metapodatke. Oni su u početku prozvani jednostavno „podaci o podacima“. Pritom su indeksi kao dio metapodataka morali biti stavljeni u funkciju jedinstvenih identifikatora dokumenata u bazama podataka. Došlo se do razrade metapodataka na ovaj način:

- 1) opći metapodaci,
- 2) temeljni metapodaci (veličina katastra),
- 3) stručni metapodaci (klasifikacijska oznaka, naziv katastarske općine).

U CKP-ima u Glini, Splitu i Vinkovcima uspostavljene su proizvodne linije. Pod tim se misli na skup ljudi, opreme i procesa za digitalizaciju. Sam proizvodni proces je uglavljen po fazama. Pod 1) Registracija - za svaki dokument (definirano je oko 40 vrsta dokumenata predviđenih za digitalizaciju) se unosi u bazu podataka metapodatke; 2) zatim se ispisuju bar-kodovi na sve registrirane dokumente; barkod se printa, jer je on nositelj metapodataka i veza između dokumenta koji će biti skeniran kao i indeksa u bazi podataka. Naravno, obavljaju se i tehnički poslovi kao što je skidanje spajalica i donošenje odluka hoće li se koristiti knjižni skener ili skener za dokumente; 3) Skeniranje se obavlja tako da TIFF-datoteke u procesu kompresije idu u DJVU-datoteke; 4) Kontrola kvalitete, što znači da se provjerava cjelovitost i čitljivost skeniranih dokumenata; 5) Pohrana; predviđa se trajno čuvanje.

Specifičnost Državne geodetske uprave saznali smo upravo iz ovog predavanja. Naime, iako se svo gradivo arhivira, ono se ipak koristi svakodnevno. Stoga je digitalna Državna geodetska uprava i rađena kako bi se mogla koristiti u operativne svrhe, zamjenjujući neprikladno i nepraktično baratanje izbornicima na papiru. Saznali smo i kvantitativne podatke koji potkrepljuju opravdanost ovoga pothvata. U Hrvatskoj se nalazi čak 114 područnih ureda za katastar kojima još treba dodati i ispostave. Količinski je riječ o potrebi skeniranja oko 60 milijuna listova koji se, da bi pot-

hvat bio još složeniji, razlikuju po formatu, boji, starosti itd. Internih korisnika ima danas oko 800, a uskoro će biti spremni ponuditi svoje usluge i vanjskim korisnicima kao što su Ministarstvo pravosuđa i Zemljišno-knjižni odjeli, odnosno gruntovnice na pojedinim sudovima. Kruna cijelog projekta bit će svakako povezivanje s arhivom zemljišnih knjiga. No, kao što je već rečeno, ovo je „živ“ posao i za obavljanje svakodnevnih poslova potreban je Registar prostornih jedinica. Taj registar se stalno radi i unose se promjene. Bitno je da je u e-arhivi napravljen izbornik pomoću kojeg se mogu dobiti podaci koje katastarske čestice obuhvaća jedan dokument. Upravo metapodaci daju odgovore na ta pitanja.

Poslijepodne je održana Druga plenarna sjednica „Digitalizacija kao alat zaštite gradiva“. Damir Pildek iz Fotolaboratorija HDA govorio je o očekivanjima i zabudama u procesima digitalnog snimanja i skeniranja. Kao prvo, moraju se postaviti prava pitanja, naglasio je. Koji dokumenti dolaze u obzir? Koliko dokumenata će se snimati? Koja je krajnja namjena digitalnog zapisa? Otkrio je čitav niz problema s kojima se suočavaju laboratoriji. Potrebno je uskladiti dimenzije zapisa (radi se često o različitim formatima), željenu kvalitetu zapisa i format zapisa. Pritom se moraju raditi kompromisi. Format zapisa je posebno osjetljivo pitanje budući da formati moraju biti kompatibilni s drugim bazama podataka. U praksi se dešava da se rokovi produljavaju. Naime, pojavi se dokument drugačijeg formata. Načelno, digitalni master bi trebao biti zamjena za originalni dokument. Iz njega bi u načelu trebalo uvijek biti moguće dobiti egzaktnu kopiju. Praksa, dakako, donosi probleme. Pildek je naglasio da je obveza imati nekoliko sigurnosnih kopija. Derivati tih kopija za web odnosno za tisak imaju različite parametre i od njih se ne očekuje uvijek i u svakoj prigodi da zadovoljavaju najviše standarde. Počevši s opisivanjem tehničkih performansi Pildek je, naravno, počeo s neizbježnim. Uvijek se u početku mora odrediti rezolucija. Uzbunio je duhove izjavom da je danas maksimalna kvaliteta ono što će već za šest mjeseci biti zastarjelo. Slikovito se izrazio rekavši da su digitalni standardi iz 2002. godine, kada je došao u HDA, svjetlosnim godinama udaljeni od današnjih. Gotovo alarmantno zvuči konstatacija da program star dvije godine više ne radi na novoj kameri. Naveo je i norme Fotolaboratorija: odlučili su se za TIFF-format u koji će se upisivati maksimalno kvalitetne snimke. Original ostaje točni zapis i u stvaranju originala se ne intervenira. Skrenuo je pažnju nazočnima da su profesionalni skeneri zaista osposobljeni za ono što nude na papiru. Međutim, skeneri niže kvalitete imaju lažirane podatke. Laboratorij je prihvatio AdobeRGB kao svoj standard za kolorprofil, a kontrola boje se radi vrlo pažljivo u *color-checker* programu LightRoom 3.0. Od opreme je kao najznačajniju naveo Epson Expression 10 000 X2, Hasselblad Flextight X5 i Sunrise 2 000+. Na ovom posljednjem je u HDA napravljeno već oko 4 milijuna skenova.

Uslijedilo je predavanje Mirjane Jurić iz HDA o digitalizaciji gradiva Arhiva mapa za Hrvatsku i Slavoniju. Naglasila je da ovo gradivo zahtijeva poseban opis, obradu i prezentaciju. Uvijek se prilikom odluke o digitalizaciji moraju postaviti pitanja je li nešto zaista nužno digitalizirati, je li digitalizacija zadovoljila potrebu zaštite izvornika i da li je povećala dostupnost katastarskoga gradiva. Posebno je danas značajno i četvrto pitanje. Korisnici se sada već filtriraju. Oni već unaprijed znaju što hoće kada dođu u Središnju čitaonicu HDA. S tim u vezi nameće se pitanje digitalizacije radi stvaranja nove ponude. HDA je u Ministarstvu kulture prijavio projekt digitalizacije upisnika čestica. Važan je podatak iznesen o čak 21% ovoga fonda koji se još na-

lazi u pismohranama. Stoga je digitalizacija i sredstvo upotpunjavanja fonda. Trenutno stanje iznosi 8099 snimaka *on-line*, što čini oko 50% svih *on-line* snimaka.

O digitalizaciji gradiva Arhiva mapa za Istru i Dalmaciju i u procesu obrade fondova govorili su Bruna Horović-Vuković i Markus Leideck. Elizabet Kuk iz Vanjske službe HDA naglasila je da unatoč iznimnoj vrijednosti gradiva udruga od javnog značaja, njegova sustavna zaštita, ni intelektualna ni fizička, ne postoji. Josipa Maras Kraljević iz Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata predstavila je djelatnost svoje ustanove, kako u radu na konvencionalnom, tako i na nekonvencionalnom gradivu.

Skup je završen u petak 21. listopada izletom u mjesto Livade i domjenkom.

Boris Suljagić